

УДК 343.81+343.543

О.В. СИНЮКИЙ, канд. юрид. наук, Запорізький національний університет

КРИМІНОПЕНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ СТАТЕВИХ ЕКСЦЕСІВ ЗАСУДЖЕНИХ

Ключові слова: статеві (сексуальні) ексцеси, засуджені, мужолозтво, лесбіянство, конфліктні ситуації, пенологічна субкультура

Проблема статевих (сексуальних) ексцесів засуджених, незважаючи на незначну їхню кількість в офіційній кримінально-правовій статистиці, займає в житті засуджених перше місце. Гомосексуальне насильство найбільш часто зустрічається у закритих установах, якими насамперед є місця позбавлення волі. Різні дослідники наводять узагальнені відомості, згідно з якими від 3 до 10 % усіх ув'язнених осіб піддаються сексуальному насильству. Проте системної уваги щодо феномену статевих ексцесів засуджених до цього часу, за зрозумілими причинами, науковцями не приділялося. Майже не єдиним виключенням з цього становлять окремі частини самостійного наукового вчення кримінопеналогії, що сформувалося на початку 80-х років ХХ ст. і заснована російським професором О.В. Старковим [1, с.234-258].

Разом із тим треба зазначити, що окремі аспекти загальної проблематики нетипових статевих злочинів розглядалися М. Конєвою (історико-правові проблеми гомосексуалізму), А. Кибальником (визначення нетипового сексуального насильства), В. Тележниковою і С. Афанасьєвим (криміналістична характеристика), В. Образцовим і С. Богомоловою (проблеми аутоеротичної фатальності), М. Куршевим (сексуальні злочини із застосуванням наркотиків), А. Якубовою, Б. Шостаковичем та І. Ушаковою, С. Потаповим, О. Ткаченком та Г. Введенським (судово-медичні аспекти), Ю. Александровим і М. Бондарем (кримінально-правові аспекти боротьби з мужолозтвом). З останніх вітчизняних досліджень більш-менш змістовні публікації з цієї

проблематики нам вдалося знайти у О. Крючкової (проблеми кримінально-правової кваліфікації) [2], причому з посиланнями на наші перші публікації [3].

Нечисленні дослідження феномену статевих ексцесів засуджених окреслюють винятково кримінально-правові проблеми. В той же час, окремі розробки з приводу психологічних, соціологічних та медико-сексологічних аспектів перверзій існує, проте розглядаються обмежено у відповідних науках.

Структуру зовнішньої причини статевих ексцесів - ситуації створюють: суб'єкти, об'єкти, утримування, методи, стадії. Суб'єктами конфліктної криміногенної ситуації найчастіше бувають а) конфронтуючі один одному засуджені - при «силовому» вирішенні сексуального питання; б) групи засуджених - наприклад, у чоловічих колоніях групи пасивних гомосексуалістів, з одного боку, і всі інші - з іншої; в) група засуджених, що вже перебувають у камері і новачок. Їхніми об'єктами, тобто цінностями, навколо яких зосереджує загострення міжособистісних відносин, є насамперед спонукка до акту мужолозтва, сексуальний потяг у жіночих колоніях, розмір матеріальної винагороди при гомосексуальній проституції та деякі інші, менш розповсюджені.

Отже, з метою системного дослідження феномену статевих ексцесів засуджених поставлені такі основні цілі: простежити появу у засуджених особистісних змін, що впливають на їхній соціально-психологічний статус, які носять безперервний і тривалий характер і становлять домінуючий значеннєвий момент усередині особистості таких осіб; визначити найбільш оптимальні шляхи нейтралізації детермінації таких змін, що є головними факторами поширення статевих ексцесів у пенітенціарних установах.

Під «сексуальним ексцесом» у більшості наукових джерел розуміють повторні статеві акти, що вчиняються на протязі доби, при неодмінній умові, що кожен акт носить завершений характер, тобто закінчується еякуляцією. При цьому, за медичним поглядом, сексуальний ексцес є терміном, яким характеризується виключно сексуальна сфера особи [4, с.60-61]. Спробуємо окреслити види (загальні

форми виразу) сексуальних ексцесів засуджених: 1) сексуальні злочини; 2) статеві перекручення; 3) проституція (легальна, гомосексуальна, серед співробітників).

Зовнішні умови статевих ексцесів - це насамперед визначені правовими ознаками позбавлення волі особливості мікросередовища засуджених: ізоляція позбавлених волі, їхній одностатевий склад, надання певної кількості тривалих побачень або їхнє обмеження у зв'язку зі звичайними, полегшеними або суворими умовами відбування позбавлення волі залежно від режиму й т.п.

Розглядаючи феномен статевих ексцесів засуджених, спробуємо знайти йому сучасне наукове пояснення. Так, В. Менделевич визначає окремий вид такої мотивації як псевдокультурна, яка ґрунтується на світоглядних та естетичних пристрастях особи [5, с.99]. Тобто людина розглядає використання нетрадиційних сексуальних засобів через призму "вишуканості смаку", причетності до спільноти обраних – так званих "знавців". Поведінка індивіду має характер причетності до педологічної традиції, так би мовити, "вікової в'язничної субкультури". Втім все ж у більшому ступеню під час псевдокультурної мотивації важливо не власне отримання сексуального задоволення, наприклад, від гомосексуального анального контакту із співкамерником, а демонстрація цього процесу іншим засудженим. При цьому обов'язковою статусно-ролевою ознакою є активна сексуальна позиція. Хоча така мотивація і може зустрічатися при патохарактерологічному типі дев'янтної поведінки, зокрема, в межах істеричних характерологічних розладів.

Окремо слід зупинитися на розгляді такої проблеми, як жіночий гомосексуалізм у пенітенціарних установах. Пасивні лесбіянки зберігають типову жіночу зовнішність, манери одягатися, захоплення (хобі), в той же час як активні мають чоловікоподібну статуру, грубі риси обличчя, низький тембр голосу, а до того ж ще й постійно одягаються по-чоловічі. Проте ворожість оточуючих до відкритих гомосексуальних контактів, певний сором, навіть у в'язниці, обумовлює необхідність пасивних та активних лесбіянок завуальювати одностатеві зносини. У таких осіб постійне,

навіть майже відкрите сексуальне насильство з боку активних лесбіянок, супроводжує неврози, депресії, апатії [6, с.108].

Пенітенціарна проституція має поширення у зв'язку з тим, що, особа, яка потрапила у в'язницю й стала «опущеною» за однією із зазначених вище причин, засуджений на жаль воліє займатися проституцією, ніж гинути, що звичайно у свою чергу теж не сприяє підвищенню морального вигляду ув'язнених. Нарешті, визначимо види пенітенціарної проституції:

1. Легальна, узаконена проституція. Оскільки законодавством передбачений спрощений порядок вступу до шлюбу і розлучення засудженими до позбавлення волі, то вони одружуються й відповідно з умовною домовленістю за тривалі сексуальні побачення перераховуються певні суми статевого партнерові (партнерці). Ця форма проституції виконує функцію профілактики гомосексуалізму в УВП.

2. Гомосексуальна проституція, тобто вступ у гомосексуальний контакт за винагороду з будь-яким партнером, з огляду на певне бажання (винагородою може бути чай, сигарети, цукерки, рідше - гроші).

3. Проституція з боку співробітників установи, найчастіше жінок, рідше чоловіків у жіночих УВП, у тому числі й заочні статеві контакти, наприклад, імітація сексуального акту при телефонній розмові за винагороду.

При виконанні позбавлення волі найпоширеніший сексуалізм, який єднається із садизмом, мазохізмом і плуралізмом, як у жіночих установах виконання покарань (далі – УВП), коли одна активна лесбіянка "володіє" певною групою пасивних, від п'яти – до семи жінок, так і в чоловічих, коли декілька гомосексуалістів вступають в один статевий контакт («паровоз»). Досить розповсюджений також ексгібіціонізм, коли засуджені, причому як чоловіки, так і жінки, забираються на дахи будинків, труби, зустрічають і проводжають будь-якого суб'єкта протилежної статі, відкрито або потай займаючись онанізмом, демонструючи геніталії, супроводжуючи свої дії вигуками, стогонами й т.п. Достатньо часто зустрічається пігмаліонізм і фетишизм, що грають компенсаторну роль і не мають юри-

дичних наслідків.

У більшості засуджених, частіше жіночої, але й чоловічої статі також, є різні речі осіб іншої або своєї ж статі, звичайно використані нижня білизна, носова хустка, волосся й т.п., які знаходяться часто при обшуках, від споглядання, обнюхування, облизування й т.п. яких, звичайно при сполученні з онанізмом, засуджені одержують оргазм. Прояви пігмаліонізму завжди можна побачити в туалетах, на стінах УВП, а також при ознайомленні з різними виробами засуджених - карбуванням, різбленням по дереву, малюнками, взагалі живописом, скульптурами, які завжди можна виділити з інших робіт з особливим підкресленням, випинанням окремих частин тіла, своєрідною диспропорційністю. Поширені нарцисизм і трансвестизм, особливо в жіночих колоніях в активних лесбіянок. Іноді зустрічається скотолозтво в сільськогосподарських та лісових установах, у колоніях-поселеннях, інших місцях обмеження волі.

Здавалося б неймовірно, але як би там не було – 90 % із всіх засуджених осіб – це гомосексуалісти. А тепер відзначимо, що власне педерастами (вони ж “козли”, “півні”, “підари”), за тюремними поняттями, вважаються тільки пасивні педераста (а їх “усього” близько 10 %), більшість із яких, як ми вже відзначали, є сексуальними злочинцями [7, с.46].

Власне пасивними педерастами стають не стільки схильні до цього в'язні, скільки слабохарактерні й залякані іншими особи. Крім порушень пенальної (внутрів'язничної) етики, існує ряд інших причин, з яких потрапляють до категорії “опущених”. За злочинськими законами “опущенню” (гомосексуальному зґвалтуванню в камері) підлягають: по-перше, табірні “активісти”, по-друге, ув'язнені, які відбувають строк за розтління неповнолітніх і зґвалтування.

Мотиви мужолозтва та інших гомосексуально-розбещених дій, які вчинюють у місцях позбавлення волі, неповнолітні, формуються під впливом специфічних для цих місць соціально-психологічних факторів і не носять характеру “дитячої свободи”, яка в такому вигляді може мати місце на волі. Ці насильницько-гомосексуальні дії обумовлені потребами затвердити свій авторитет на “зоні” за ра-

хунок більш слабких (тих, кого зґвалтували) в фізіологічному і психологічному відношенні підлітків і потребами підтримування неформальних норм, які регулюють відносини деморалізованих суб'єктів [8, с. 120-124].

Особливий віктимізаційний характер носять дії, пов'язані з глузуванням над особистістю серед неповнолітніх засуджених. Так звана гра “паровоз”, групові дії підлітків (камерна гра), під час якої новачку пропонується з зав'язаними очима проповзти декілька разів по лаві і в цей час йому наносяться удари, побої [9, с.34]. До категорії потенціальних самовбивць, крім названих, можуть попадати й ті, що примусово становляться пасивними сексуальними партнерами інших засуджених. Тому для встановлення осіб, які можуть бути об'єктом сексуального знуцання в місцях позбавлення волі, а також саме за цими обставинами стати на шлях самогубства, слід знати ті негативні процеси, які відбуваються, або можуть відбуватись в середовищі засуджених.

Сексуально примусова поведінка жінок приймає різноманітні форми, підтримуючи припущення скоріше про саме цей глибинний синдром, ніж про його специфічні прояви.

Засуджені жінки молодіжного віку нерідко прагнуть до верховенства над іншими, гомосексуальних зв'язків і створенню так званих любовних родин, підставами для втримування яких є: взаємний інтерес до сексуальних відносин такого вигляду, вік, схожі долі, особиста симпатія, відношення до покарання. На цьому ґрунті часто виникають різного роду конфліктні стосунки. А оскільки жінки дуже емоційні, вони воліють з'ясовувати відносини голосно, у бійках, з вереском і шумом. Проте, за словами колишніх засуджених, тільки жінки здатні побити мокрими рушниками до синявого або зробити з ворога решето за допомогою звичайних ножиців.

У деяких випадках основним елементом виступає примусова мастурбація, може бути по кілька разів у день. Деякі з таких жінок можуть одночасно мати до декількох сексуальних партнерів. В. Гідденс відзначає, що в інших випадках домінуючою рисою є нав'язлива сексуальна заклопотаність на рівні фантазій. Сексуальні завоювання саме й і є

тим циклом, котрий загасаючи призводить до катастрофи ілюзій [10, с.99-101].

У багатьох лесбійських пар в жіночих колоніях суворий поділ на активну й пасивну половини існує досить умовно. Жіночі пари створюються за обопільною згодою, тому відрізняються міцністю й існують по кілька років. Крім того, соціальну ієрархічну роль жінки в УВП можна визначити також і по тому, як вона тримає сигарету, носить верхній одяг, використовує так звані “хустинкові жести”.

Засуджені жінки зрілого та похилого віку, за словами російських дослідників Ю. Дмитрієва та Б. Козака, як правило, повністю підтримують гомосексуальні традиції, але за віком приймають суттєво меншу в цьому явищі участь. А ті з жінок цієї вікової категорії, хто засуджений вперше, мають відносно високий рівень освіти й значно рідше вступають у гомосексуальні зв'язки [6, с.124-126].

Зрілі в'язні взагалі ставляться до статевого утримання досить спокійно. Чого не можна сказати про малоліток. За свідченнями А. Кудріна, “представники підростаючого покоління судомно бігають з вирізками з порножурналів, розповідаючи одне одному еротичні історії, смакуючи подробиці, та зависають на параші по кілька разів на добу... Всі вони свято вірять у те, що мастурбація абсолютно нешкідлива для організму й не розуміють, чому багато хто з них так швидко перетворюються на імпотентів”. І далі цей автор пояснює причини, а саме для того, щоб такі особи мали можливість збудитись після виходу на волю, їм потрібно буде вже “не красива дівчина, а запльований потрісканий кахель біля смердючої параші” [11, с.161].

Одним із факторів виникнення конфліктної криміногенної ситуації між засудженими і співробітниками УВП є примус засудженого, але вже з боку персоналу в'язниці, до гомосексуального акту в так званій “прес-хаті” [1, с.224].

У світлі сказаного, виносяться пропозиції про доцільність для засуджених за сексуальні злочини створення спеціалізованих колоній. Більше того, у такому випадку додатково враховувався би той факт, що більшість із них має потребу в певному психологічному корегуванні. Але, на жаль, у рамках діючої сього-

дні пенітенціарної системи це навряд чи можливо.

Слід зазначити, що заходи впливу на осіб, які проявляють схильність до сексуальних перверзій, в тому числі із застосуванням насильства при відбуванні покарання, у законодавстві України не передбачені. На відміну від українського законодавства, мужолозтво і лесбійство в колонії у Росії на підставі ч.1 ст.116 КВК РФ визнається злісним порушенням установленого порядку відбування покарання засудженими до позбавлення волі і спричиняє застосування таких методів впливу, як поміщення в помешканнях камерного типу, одиночну камеру, у єдине помешкання камерного типу (ч. 1 п. «г», «д», «е» ст.115 КВК РФ), а в колоніях-поселеннях – скасоване право проживання поза гуртожитком (ч.2 і 3 ст.115 КВК РФ) [1, с.257].

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо:

1. Вважаємо, що ст.107 КВК України було би доцільно доповнити частиною 5, де окремо зазначити: “Під порушенням суспільного порядку варто розуміти вчинене діяння, котре грубо порушує правила людського гуртожитку, відбиває явну неповагу до суспільства і вчинено з винятковим цинізмом, як то: мужолозтво, лесбійство, інші сексуальні перверзії, вчинені в присутності інших осіб” і введення в КК України норм щодо відповідальності за насильницькі і ненасильницькі сексуальні перекручення засуджених, що зазіхають на суспільну моральність і режим виконання покарань: “Статевий ексцес засудженого, котрий укладається в звалтуванні, мужолозтві, лесбійстві, іншій сексуальній перверзії чи систематичному занятті проституцією, а також режим виконання карних покарань, - карається заміною призначеного покарання вищим чи позбавленням волі від трьох до шести років”. Подібна норма могла б зайняти місце ст.153-1 КК України, а кваліфікуючі ознаки визначені в ч.2, 3 і 4 ст.152 КК України. Хоча, більш обґрунтованим було би віднесення даного виду статевої поведінки до групи злочинів проти суспільного порядку і моральності і внести таке доповнення у вигляді ст.303-1 КК України.

2. Конкретні запобіжні засоби залежно від об'єкта впливу можуть бути поділені умовно

на два види. Один з них - це засоби, які повинні бути спрямовані на те, щоб не допустити "рецидиву" провокаційної поведінки з боку засуджених, які вже були потерпілими у зв'язку із власними негативними діями. Другі використовуються для того, щоб виявити потенційних жертв - осіб із числа засуджених, поведінка яких може викликати конфліктні криміногенно-віктимологічні ситуації, що об'єктивно переростають у злочин [12, с.268].

ЛІТЕРАТУРА

1. Старков О. В. Криминопеналогія : учебное пособие / О. В. Старков. – М. : Экзамен, 2004. – 480 с.
2. Крючкова О. Задоволення статевої пристрасті неприродним способом : проблемні питання кваліфікації / О. Крючкова // Вісник прокуратури. - 2003. - № 10. – С. 39-42.
3. Синєокий О. В. Насильницький гомосексуалізм: деякі кримінально-правові та криміналістичні проблеми / О. В. Синєокий // Вісник Академії правових наук України. – 2000. - № 3. - С. 195-207.
4. Васильченко Г. С. Сексопатологія : справочник / Г. С. Васильченко, Т. Е. Агарко-

ва, С. Т. Агарков и др.; под ред. Г. С. Васильченко. – М. : Медицина, 1990. – 576 с.

5. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения : учебное пособие / В.Д. Менделевич. – СПб. : Речь, 2005. - 445 с.

6. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психология : учебник / Ю. А. Дмитриев, Б. Б. Козак. – Ростов н/Д : Феникс, 2007. - 681 с.

7. Могутич Я. Гомосексуализм в советских тюрьмах и лагерях / Я. Могутич, С. Франета // Новое время. – 1993. - № 35. – С. 31-46.

8. Синєокий О. В. Кримінально-виконавче право України з основами криминопеналогії : навчальний посібник / О. В. Синєокий. – Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – 172 с.

9. Александров Ю. В. Половые эксцессы / Ю.В. Александров. – К., 1975. – 84 с.

10. Гидденс Э. Трансформация интимности : сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах / Э. Гидденс. – СПб. : Питер, 2004. – 208 с.

11. Кудін А. Як вижити у в'язниці / А. Кудін. – Львів : Кальварія, 2001. – 208 с.

12. Синєокий О. В. Психолого-правові проблеми кримінальної сексопатології : монографія / О. В. Синєокий. – Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – 334 с.

Синєокий О. В. Криминопеналогічний аналіз феномену статевої ексцесивності засуджених / О. В. Синєокий // Форум права. - 2008. - № 3. – С. 469-473 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08sovsez.pdf>

Феномен статевої ексцесивності засуджених розглядається як процес виникнення псевдокультурної "в'язничної" мотивації, що змістовно ґрунтується на пенальних моделях поведінки в конфліктних та окремих фрустраційних ситуаціях, що виникають в установах виконання покарань.

Синєокий О.В. Криминопеналогічний аналіз феномена статевої ексцесивності засуджених

Феномен статевої ексцесивності засуджених розглядається як процес виникнення псевдокультурної "тюремної" мотивації, яка суттєво ґрунтується на пенальних моделях поведінки в конфліктних та окремих фрустраційних ситуаціях, які виникають в установах виконання покарань.

Sineoky O.V. Kriminopenology the Analysis of a Phenomenon of Sexual Excesses Condemned

The phenomenon of sexual excesses condemned is considered as process of occurrence of pseudo-cultural "prison" motivation which substantially is based on penal models of behavior in disputed and separate frustration situations which arise in establishments of execution of punishments.